

**Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / Journal of
Divinity Faculty of Kastamonu University**
e-ISSN 2717-901X
Cilt/Vomume: 5, Sayı/Issue: 1, Eylül/September, 2021

**Hanefî Fıkıh Kitaplarında Bid'at Olarak Tanımlanan Başlıca Uygulamaların Tespiti ve
Değerlendirilmesi**
Determination And Evaluation of Major Applications Defined as Bid'at In Hanafi Fiqh Books

Ahmet ÖZDEMİR

**Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
İslam Hukuku Anabilim Dalı, Kastamonu/Türkiye**
Associate Professor, Kastamonu University, Divinity Faculty, Department of Basic Islamic Sciences,
Department Of Islamic Law, Kastamonu/Turkey

aozdemir@kastamonu.edu.tr
[orcid.org/ 0000-0002-5273-1601](https://orcid.org/0000-0002-5273-1601)

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi / **Article Type:** Research Article
Geliş Tarihi: 4 Ağustos 2021 / **Date Received:** 4 August 2021
Kabul Tarihi: 15 Eylül 2021 / **Date Accepted:** 15 September 2021
Yayın Sezonu: Eylül 2021 / **Pub Date Season:** September 2021
Cilt: 5, **Sayı:** 1, **Sayfa:** 1-16 / **Volume:** 5, **Issue:** 1, **Pages:** 1-16

Atıf / Citation: Özdemir, Ahmet. "Hanefî Fıkıh Kitaplarında Bid'at Olarak Tanımlanan Başlıca Uygulamaların Tespiti ve Değerlendirilmesi [Determination And Evaluation of Major Applications Defined as Bid'at In Hanafi Fiqh Books]". *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of Divinity Faculty of Kastamonu University* 5/1 (2021), 1-16.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/kuifd>
mailto: ilafdergi@kastamonu.edu.tr

Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kastamonu/Türkiye
Kastamonu University Faculty of Divinity, Kastamonu/Turkey
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Ahmet ÖZDEMİR/ Hanefî Fıkıh Kitaplarında Bid'at Olarak Tanımlanan Başlıca Uygulamaların Tespiti ve Değerlendirilmesi

Öz

Hız. Peygamber (s.a.v)'den sonra ortaya çıkan ve daha önce benzeri olmayan dini mahiyetteki iman ve amellere yapılan ilave veya değıştirmelere bidat denir. Hız. Peygamber'in bu konudaki ciddi ikazı ile mutlaka sakınılması gereken bir davranış olarak kabul edilmektedir. Bid'attan sakınmak için bid'atın doğru bir şekilde tanımlanması önemlidir. Bütün yeni ortaya çıkan uygulamaları bid'at sayarak İslam medeniyetinin gelişmesine ve ilerlemesine engel olmaya çalışmak vebal doğurur. İslâm'ın özüne ve esasına aykırı fiilleri dine katmak da büyük bir sorumluluk olacaktır. İslam dininin aslî hüviyetinin korunması için bid'at olan davranışlardan uzak durulması gerektiğinin farkında olan fakihler eserlerinde bid'at olan işlemlere işaret etmişlerdir. Bu makalede, fıkıh mezheplerinin tamamının bu konudaki görüşlerinin tespiti araştırmanın çerçevesini aşacağı düşüncesi ile konu sınırlandırması yapılarak sadece Hanefî mezhebi kitapları esas alınmış ve bid'at olarak tanımlanan başlıca fiillerin tespiti ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Araştırmada, Hanefî mezhebine ait kitaplarda bid'at kavramına yer verilen konular arasında seçilen örneklerden hareketle bu kavrama yüklenen anlamın belirlenmesi, hangi durumlarda bid'atin mevcut olacağı ve bir fiile bid'at denilirken temel ölçütlerin ne olduğunun ortaya konulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Hanefî Mezhebi, İbadet, Muamelât, Bid'at

Determination And Evaluation of Major Applications Defined as Bid'at In Hanafi Fiqh Books

Abstract

Additions or changes made to faiths and deeds of a religious nature, which emerged after the Prophet (pbuh) and have no precedent, are called bid'at. It is accepted as a behavior that must be avoided with the serious warning of the Prophet. To avoid bid'at, it is important to define bid'at correctly. Calling bid'at to all new applications prevents the development of Islamic civilization. However, it will be a great responsibility to include actions that are against the essence and principle of Islam, as well. Aware of the necessity of avoiding bid'at behaviors in order to preserve the essential identity of the religion of Islam, the scholars also pointed out the situations of bid'at in their works. In this article, only the Hanafi sect books were taken as a basis, with the idea that the determination of the views of all fiqh sects on this subject would exceed the scope of the research. The determination and evaluation of the main verbs defined as bid'at has been made. In the study, the examples chosen from among the subjects in which the concept of "bid'at" is included in the books belonging to the Hanafi sect were used. It is aimed to determine the meaning attributed to the concept of bid'at, in which situations there will be a bid'at, and what are the basic criteria when a verb is called bid'at.

Keywords: Fiqh, Hanafi Sect, Worship, Muamalat, Bid'at

Giriş

Bid'at, sözlük anlamı olarak yeni bir şey başlatmak, ortaya çıkarmak, inşâ etmek anlamlarına gelmektedir.¹ Terim olarak fakihlerin bid'at kavramını dar ve geniş olmak üzere iki farklı şekilde tanımladıkları görülmektedir.² Bid'at geniş anlamda sözlükte ifade ettiği manaya uygun şekilde Resûlullah'ın vefatından sonra ortaya çıkan her yeni şeyi ifade etmektedir. Bid'atın dar anlamı ise eksiltme ya da fazlalaştırma olarak dinde yeni inanç esasları, ameller, uygulamalar ortaya çıkarmak, sünnete aykırı işler yapmak demektir.³ Fıkıh kitaplarında daha çok dar anlamı ile kullanılmaktadır. "Ehl-i bid'at" kavramı ile de, genellikle ehl-i sünnet itikadına muhalif söz söyleyenler ve amelde bulunanlar kastedilmektedir.⁴

Sünnet, dini özüne uygun ve özgün haliyle yaşamak ise, bid'at bu özgünlükten uzaklaşmanın ve dine yabancılaşmanın adıdır. Çünkü dini sağlam ve sahih olarak yaşamak ancak ilk günkü özüne sadık kalmakla olur. Bu sahih çizgiden uzaklaşmak kişiyi itikadî olarak hatalı noktaya götürecektir. Bid'at, dinin müntesiplerinin dine yabancılaşmalarına sebep olacak, bu yabancılaşma da sahih İslam'dan uzaklaşmaya ve dinin özgünlüğünü kaybetmesine sebep olabilecektir.⁵ Bid'atlar bu zararlarının yanında insanların dinden uzaklaşmasına, İslam'ın tatbiki zor bir din olarak algılanmasına, ibadetlerin mevsûkiyetinde şüphe ortaya çıkmasına, dinî yaşantıdaki sadelik ve güzelliğin kaybolmasına da yol açabilecektir.⁶

Hz. Peygamber'in din işleri konusunda ortaya çıkarılan yeni uygulamalardan kaçınılmasını emredip, bu işleri bid'at olarak tanımlaması ve her bid'atın dalâlet olduğunu haber vermesi sebebiyle⁷ bid'atten kaçınılması üzerinde hassasiyetle durulmuş ve bu konuda hem müstakil eserler yazılmış⁸ hem de kelim ve fıkıh kitaplarında bu mevzu ele alınmıştır. Bu konu üzerinde gösterilen hassasiyetin bir sonucu olarak, bid'atten uzak durulması gerekliliğinin yanında bid'atçı olarak tanımlanan insanlardan da uzak durmanın

¹ Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 8/6.

² Ayrıntı bilgi için bkz. Muhammed Yazıcı, "İslam Düşünce Geleneğinde 'Her Yenilik Bid'attir' Hadisine Yaklaşımlar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2003), 150-165.

³ Sa'di Ebû Ceyb, *el-Kâmusü'l-fikhi lugaten ve istilâhen* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1408/1988), 32.

⁴ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr ala Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420/2000), 4/70; Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah Kurtubî, *el-İstizkar* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000), I, 216; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed İliş, *Şerhu Minehi'l-celil ala Muhatasari'l-allame Halil* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1989), 8/390.

⁵ Çağfer Karadaş, "Dine Yabancılaşma Aracı Olarak Bid'at ve Hurafe", *İlahiyat Akademi Dergisi* 3 (2016), 29, 41.

⁶ Mehmed Sofuoğlu, "Bid'atlar ve Korunma Yolları", *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, 2 (1964), 80.

⁷ "... وإياكم ومحدثات الأمور فإن كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة" Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi Ebû Dâvûd, *Sünen* (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.), "Sünne", 6 (No. 4607).

⁸ Kurtubî'nin *el-Bida' ve'n-nehyyü anhâ*, Turtûşî'nin *Kitâbü'l-Havâdis ve'l-bida'*, Makdisî'nin *el-Bâis alâ inkâri'l-bida' ve'l-havâdis*, Şâtıbî'nin *el-İ'tisâm* örnek olarak verilebilir. Bkz. Rahmi Yaran, "Bid'at", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 16 Eylül 2020).

gerekliliği ifade edilmiştir. Bid'atçı olup işlediği bid'atler sebebiyle küfre düşmeyenlerin namazda imamlık yapmasının mekruh olduğu,⁹ ortaya çıkardığı bid'atler tekfirini gerektirecek ölçüde ise bu durumdaki kişiye iktida ederek namaz kılmanın caiz olmadığı ifade edilmiştir.¹⁰

Allah'ın (c.c.) insanlığa gönderdiği son peygamber olan Hz. Muhammed'in(s.a.v) tebliğ ettiği İslam dininin tahriften korunması için işlerin en şerlisi¹¹ olarak tanımlanan bid'atten uzak durmanın gerekliği hususunda hem fikir olunmakla birlikte hangi davranışın bid'at sayılması gerektiğinde zaman zaman farklı görüşler ortaya çıkabilmektedir. Bid'atın çerçevesinin doğru çizilmesinin hayatî önemi bulunmaktadır. Bütün yeni ortaya çıkan uygulamaları bid'at sayarak insanlığın gelişimine, çağın gerekliliklerini yerine getirmeye ve İslam medeniyetinin terakkisine engel olmaya çalışmak vebal doğuracağı gibi, bid'at yasağını görmezden gelerek İslâm'ın özüne aykırı fiilleri dine katmak da büyük bir hataya sebep olacaktır. Bu sebeple bid'at için efradını câmi ağyarını mâni nitelikte bir tanımlama yapılarak hangi davranışların bid'at hangilerinin de bid'at olmadığını net bir şekilde beyan edilmesi oldukça önemlidir.

Bu çalışmada Hanefî fıkıh kitapları özelinde bid'at kavramı ele alınarak, fakihlerin bid'at olarak gördükleri uygulamaların sebepleri ile birlikte tespit edilmesi ve hanefî fakihlerin bid'at davranışlara bakış açılarının ortaya konulabilmesi hedeflenmektedir.

Hanefî Fıkıh Kitaplarında Bid'at Olarak Tanımlanan Başlıca Uygulamalar

Hanefî fakihler bid'at olan ile olmayan davranışları birbirinden ayırma hususuna özel önem verdikleri için eserlerinde bid'at olan davranışlar hakkında açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu sebeple fıkıh kitaplarında bid'at olarak ifade edilen pek çok mesele bulunmaktadır. Bu çalışmada temel hedef bid'at olarak tanımlanan tüm davranışların tespiti olmadığı için bu bölümde Hanefî fıkıh kitaplarında bid'at olduğu ifade edilen tüm fiillere yer verilmeyip, sadece belli başlı uygulamalar ele alınmaktadır.

1. Sahabenin Görüşlerinde Hataya Düşüğünü İddia Etmek

Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî'nin (v. 587/1191) *Bedâiü's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'* adlı eserinin abdest bölümünde mestler üzerine mesh etme konusu ele alınırken bu şekilde abdest almanın caiz olduğu beyan edildikten sonra "Bu cevazı kabul etmeme kibâr-

⁹ Şemsülemme Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1409/1993), 1/41; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 1/560.

¹⁰ Zeynüddin Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 1/370.

¹¹ Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî Müslim b. el-Haccac, *Sahih* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.) "Cum'a", 1867.

ı sahabeye karşı gelme ve onlara hata nisbet etme anlamı taşıyacaktır ki bu bir bid'attir." ¹² denilerek mestler üzerine mesh etmeyi caiz görmemek sahabenin uygulamalarını yanlış görme sonucuna götüreceği bunun da bid'at olacağı ifade edilmiştir. Çünkü sahabenin bir meselede hatalı olduğunu söylemek ehl-i sünnete göre açık bir şekilde bid'at olacaktır. Aynı konu ile ilgili olarak Ebu Hanife mestler üzerine meshi caiz görmeyi ehl-i sünnet olmanın şartlarından birisi olarak görmüş, Hanefî fakih Kerhî (v. 340/952) ise işi daha ileri boyuta götürerek mestler üzerine mesh etmeyi caiz görmeyenin küfre düşebileceğinden endişe edeceğini ifade etmiştir.¹³

Aynı eserde sahabeye hatanın nisbet edilmemesinin gerekliliğini gösteren bir başka örnek nebiz içmenin cevazı ile ilgilidir. "Nebiz içmenin helal olduğu birçok sahabe tarafından ifade edilmiştir. Durum böyle olmasına rağmen nebize haram demek sahabeyi fiska düşmekle itham etme sonucuna götürür ki bu ise bid'attir. Sahabe hakkında fiska ve günaha düşme ithamında bulunmamak ve onlar hakkında kötü konuşmamak ehl-i sünnet ve'l-cemâat olmanın şartlarındanıdır."¹⁴ denilerek sahabe uygulamasına ayrı bir önem verildiği gösterilmiş ve bu anlayışa aykırı davranışlar bid'at olarak tanımlanmıştır.

Burada verilen iki örnek üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, Hanefî fakihlere göre kibar-ı sahabenin benimseyip uyguladığı iş ve davranışlara açık muhalefet taşıyan işleri yapmak bid'attir. Bu yaklaşımda özellikle dikkat çeken husus; sahabeyi alenen fasıklık ile itham etmek bid'at olduğu gibi, sahabenin hataya düştüğünü söylemenin de kişiyi bid'ata düşüreceğinin ifade edilmesidir. Buna göre, sahabenin ittifakla benimseyip uyguladıklarına aykırı davranışların bid'at olarak kabul edildiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

Hanefî mezhebinde sahabî kavlini mutlak olarak hüccet kabul edenler bulunduğu gibi, sahabî kavli sadece kıyas ile bilinmeyen konularda hüccet olur diyenler de bulunmaktadır.¹⁵ Sahabenin sadece nakille bilinebilecek konulardaki görüşlerinin belirli şartları taşıması durumunda nas olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu vasıftaki bir haber üzerinde ittifak varsa bu bilginin Müslümanlar için bağlayıcı nitelikte bir hüccet olarak kabul edilmesi söz konusu olabilecektir. Ancak sahabenin ictihad ederek benimsediği konularda zamanın ve şartların değişmesi, halkın örf-âdetinin farklı olması, ihtiyaçların ve önceliklerin belirlenmesindeki değişiklikler, zaruret hali gibi unsurlar sebebiyle yaşanan bölgeye ve şartlara bağlı olarak farklı bir ictihad benimsenebilir.

¹² Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1402/1982), 1/7.

¹³ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 1/7.

¹⁴ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 5/116.

¹⁵ Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *Usûlü's-Serahsî* (İstanbul: Eda Neşriyat, 1410/1990), 2/105; Fahrettin Atar, *Fıkıh Usûlü* (İstanbul: MÜİFV Yayınları, 1992), 93.

2. Kadının Ezan Okuması

Hanefî fakihler kadının ezan okumasını bid'at olan fiillerden saymakta ve bunu şu şekilde temellendirmektedirler: “Müezzinin vasıflarından birisi de erkek olmasıdır. Kadının ezan okuması ise mekruhtur. Çünkü kadının ezan okuması geçmişte olmayan yani selef-i sâlihîn uygulaması arasında bulunmayan sonradan ortaya çıkarılmış işlerdendir. Hz. Peygamber’in beyanına göre dinde sonradan ortaya çıkarılan işler bid'attir. Dolayısıyla kadının ezan okuması sonradan ortaya çıkarılan ve meşru görülmeyen bir bid'attir.”¹⁶

Müezzinlik görevinin İslam'ın ilk yıllarından itibaren erkekler tarafından yerine getirildiği tarihî bir gerçekliktir. Kadının ezan okumasının bid'at olarak tanımlanmasındaki başlıca etken böyle bir uygulamanın örnek alınması gereken selef-i sâlihîn tatbikatında bulunmayıp yeni icat edilen işlerden olmasıdır. Fakihler din işinde icat çıkarma faaliyetlerine her zaman karşı olmuş ve bu tür işleri bid'at olarak tanımlayarak meşruiyet dairesi dışında tutma gayreti içinde olmuşlardır. Kadının ezan okuması da bid'at olarak tanımlanmıştır. Bu hükme ulaşılırken Hz. Peygamber'in dinde sonradan ortaya çıkarılan işleri bid'at olarak tanımlaması ve bu hususa riayet konusunda titizlikle davranan sahabe ve tabiûn neslinin tatbikatı temel alınmıştır.

3. Farz Kılındıktan Sonra İmamın Kibleye Dönük Olarak Mihrapta Beklemesi

Kâsânî'nin *Bedâiü's-sanâi'* adlı kitabında cemaatle namaz konusu ele alınırken, namazın farzı kılındıktan sonra imamın mihrapta beklemesinde bir sakınca olmamakla birlikte yüzü kibleye dönük olarak durması mekruh olacağı ifade edildikten sonra bu şekilde beklemenin bid'at olacağına rivayet edildiği zikredilmektedir. Bu hükmün sebebi; “imam kibleye dönük olarak mihrapta oturursa mescide sonradan gelenler cemaatin devam ettiğini zannederek imama uyarlar. Ancak bu iktida fasid bir iktida olur. Sahih olmayan bir iktidaya yol açmasından dolayı da imamın farz kılındıktan sonra kibleye dönük olarak mihrapta beklemesi bid'at olur. Ancak karşısında namaz kılan yoksa yüzünü cemaate dönerek oturmasında ise sakınca yoktur. Zira Resûlullah'ın zaman zaman sabah namazından sonra yüzünü cemaate dönerek onlarla konuştuğu vâki olmuştur.”¹⁷

Cemaatle namaz kıldıktan sonra imamın yüzü kibleye dönük olarak durmasının bid'at olarak tanımlanmasında iki unsurun bulunduğu görülmektedir. Birincisi, namaz bittiği halde namazın devam ettiğini zannedecek olanların yanlışlıkla imama iktida etmelerine mâni olmaktır. İkincisi ise Resûlullah'ın (s.a.v) namaz sonrasında böyle bir uygulama yapmamış olmasıdır. Namazın kılınmasının ardından imamın mihrapta durması

¹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/138; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 1/150.

¹⁷ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 1/159.

ayrıntı sayılabilecek bir meseledir. Böyle ayrıntı olarak görülmesi mümkün olan bir konuda bile insanın bid'ate düşebileceğini göstermesi bakımından bu örnek dikkat çekicidir.

4. Abdest Alırken Boğazın Meshedilmesi

Hanefî fıkıh kitaplarında bid'at olarak tanımlanan bir başka husus ise abdeste naslarda bulunmayan ilaveler yapmaktır. Nitekim "Abdest alırken yıkanması gereken organlar ile meshedilmesi gereken organlar ayet ve hadislerle beyan edilmiştir. Abdestte boğaz kısmının mesh edilmesine dair bir nas bulunmamaktadır. Bu sebeple abdestte boğazın meshi bid'attir."¹⁸ denilerek taabbudî konularda naslarda olan bilgiye tâbi olmanın gerekliliği vurgulanmaktadır.

Hadesten taharet, gözle görülen somut bir necasetin temizlenmesi olmayıp, dinin emri ile yerine getirilmesi gereken bir temizlik çeşididir ve bu temizlik işleminde naslarda beyan edildiği şekle uyarak hareket edilmesi gerekmektedir. Bir organın abdestte yıkanması ya da meshedilmesi gerekir diyebilmek için nassa ihtiyaç vardır. Bunu ifade eden bir nas olmadan bir ilavede bulunmak dinde yeni şeyler ihdas etme olacağı için bid'at olarak nitelenmektedir.

Fıkıh kitaplarındaki abdestte boğazın meshedilmesini bid'at olarak tanımlayan bu ifadeleri sadece bir örnek olarak görmek gerekir. Ana kural abdeste delilsiz, mesnetsiz ilaveler yapmamaktır. Bu sebeple boğazın meshi dışında da abdeste yapılan ilaveler bid'at olarak kabul edilecektir.

5. Namazda Birden Fazla Sehiv Secdesi Yapılması

"Sünnetin terki bid'atın işlenmesinden daha evladır." genel ilkesi çerçevesinde *Bedâiü's-sanâi'* de şu hükme yer verilmektedir: "Sehiv secdesinin selamdan sonra yapılması sünnettir. Sehiv secdesini selamdan önce yapan kişinin durumuna gelince; bu kişi sünneti terk etmiştir. Sünnetin terki sehiv secdesi yapmayı gerektirmeyecektir. Bu kişiye tekrar secde edeceksin denilirse bir namazda sehiv secdesinin iki kere yapılması durumu ortaya çıkar ki bu bid'at olur. Sünnetin terki bid'atın işlenmesinden daha evladır."¹⁹

Fikhî kâidelerden olan "*Def-i mefâsid celb-i menâfi'den evladır.*"²⁰ kâidesi, faydalıya ulaşma ile zarara düşme ikilemi durumunda önceliğin zarardan uzak kalmaya verilmesini gerektirmektedir. Sehiv secdesinin selamdan sonra yapılması sünnettir. Bu sünneti terk edip selam vermeden önce sehiv secdesi yapan kişiye tekrar sehiv secdesi yapması gerektiği söylenirse sehiv secdesinin selamdan sonra yapılması sünneti yerine getirilmiş olmakla birlikte, bir namazda iki defa sehiv secdesi yapma bid'ati ortaya çıkmış olacaktır. Böyle bir

¹⁸ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 1/29; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 1/124.

¹⁹ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 1/174.

²⁰ Mecelle, Md. 30.

durumda bid'ate düşülmemesine öncelik verilerek sünnetin terki yoluna gidilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Çünkü bid'at işlemek zararlı olan yani mefsedet olandır. Sünnete uygun hareket etmek ise faydalı olandır. Böyle bir ikilemde kalınca mefsedetin ortaya çıkmasına mâni olmaya öncelik verilecektir.

Bu hükümden ulaşılan sonuca göre; bid'at o derece uzak durulması gereken bir husustur ki, bid'at bir hareket yaparak ibadetin bir sünnetini yerine getirmeye çalışmak yerine, sünnet terk edilerek bid'ate düşmemek tercih edilmelidir. Bid'atin terki zorunlu olduğu için bid'at olması ile sünnet ya da mubah olması arasında tereddüt olan fiillerin terk edilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Sünnetin ve mubahın edası ise zorunlu değildir.²¹ Sonuç olarak bid'at eklenmiş olarak ibadeti eda etmekle, ibadeti bazı sünnetleri eksik olarak eda etme arasında kalındığında bid'ate düşmemek tercih edilmelidir.

6. Vitir Namazında Kunutun Üçüncü Rekâta Yapılmaması

Hanefî mezhebinde göre vitir namazında kunut duası üçüncü rekâta yapılır.²² Hanefî fakihler kunutun birinci ve ikinci rekâta yapılmasını bid'at olarak ifade etmişlerdir.²³ "Kunutun üçüncü rekâta rükûdan önce yapılması sünnettir. Bu sebeple vitir namazında üçüncü rekâta kunut yapmadan rükûya giden kişi kıyama dönerek kunut yapamayacaktır. Çünkü kunutun okunma yeri rükûdan öncedir. Sünnet olan bir fiilin yeri ya da zamanı değiştirilerek olması gereken zamanında yapılmayıp başka bir zamanda yapılırsa o fiil bid'at olur. Bu kişi kunut yaparsa rükûdan sonra kunut yapmış olur ki bu da kunutun okunma yerine dair sünnete muhalefet olacağı için bid'at olur."²⁴

İbadetlerde taabbudîlik vasfı bulunduğundan dolayı naslardaki bilginin birebir alınıp uygulanması esastır. Hanefî fakihlerin burada zikredilen görüşleri ibadetlerin naslarda beyan edildiği şekilde yerine getirilmesine yönelik hassasiyetlerini açıkça göstermektedir. Hanefî mezhebine göre Resûlullah (s.a.v) kunutu vitir namazının üçüncü rekâtında rükûdan önce yaptığı için bu tatbikatın olduğu gibi alınıp uygulanması gerekir. Farklı rekâtlarda kunut yapılması Hz. Peygamber'in tatbikatına aykırı olduğundan dolayı bid'at olacaktır. Bu örneklerde gözden kaçırılmaması gereken husus, bid'at kavramının sünnete muhalif uygulama ve fiiller için kullanılıyor olması ve ibadeti eda ederken Hz. Peygamber'in uygulamasına aykırı bir fiilin kişiyi bid'ate düşüreceği uyarısıdır.

²¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 3/195; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 2/178; İbn Âbidîn, *Hâşiyetu İbn Âbidîn*, 2/38.

Bid'at olması ile vacip olması arasında tereddüt olan durumlarda ise ihtiyaten o fiil yapılır. Bkz. İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 2/178; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2/38.

²² Abdullah b. Mahmûd b. Mevdud el-Mevsilî, *el-İhtiyâr* (İstanbul: Pamuk Yayınları, ts.), 55; Damad Abdurrahman Gelibolulu Şeyhizade, *Mecmaü'l-Enhûr fi Şerhi Mülteka'l-ebhûr* (Beirut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), 1/128.

²³ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 2/44; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2/10.

²⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 1/234.

7. Zikrin Yüksek Sesle Yapılması

Hanefî mezhebine göre tekbir, tehlil gibi zikirlerde sünnette aslolan alçak sesle yapılmasıdır. Tekbir esnasında sesin yükseltilmesinin bid'at olması şu şekilde temellendirilmektedir: "Gizli olarak yapılan zikir, riyadan uzak, huşû ve ihlâsa yakındır. Hz. Peygamber (s.a.v) duanın en hayırlısının gizli yapılan dua olduğunu haber vermiştir. Zikrin gizli yapılması genel kuralı, aksine bir delil olmadığı sürece geçerlidir. Bu umumî hükmü tahsis eden bir delil olunca buna göre hareket edilir. Ancak teşrik tekbirlerinin hükmü farklıdır. Teşrik tekbirlerinin cehrî yapılması nas ile beyan edilmiştir. Bu sebeple teşrik tekbirleri yüksek sesle yapılır."²⁵

Hanefî fakihler bismelenin namazda sesli okunup okunmayacağını açıklarken de benzer bir yaklaşımla hareket etmişlerdir. Buna göre; "Namazda Fatiha sûresinden önce besmele sesli olarak okunmaz. Çünkü bismelenin sesli okunmasını ifade eden bir nas yoktur ve besmele Fatiha sûresinin bir ayeti de değildir. Besmele Fatiha'nın bir cüzü olmadığı için zikir kapsamındadır. Zikirlerin cehrî yapılması bid'attir. Bir fiil hem sünnet olma hem de bid'at olma ihtimali taşıdığına bid'at olma yönünün ağır bastığı kabul edilir. Çünkü bid'atten imtina farzdır. Sünnetin edasında farziyyet söz konusu değildir. Bu sebeple bismelenin gizli olarak söylenmesi evlâ olandır."²⁶

Hanefîlerin namaz gibi mersum ibadetlerde sesli olarak zikir yapılmasını bid'at olarak tanımlamalarının sebebi sünnette bu şekilde bir uygulama olmadığı düşüncesinde olmalarıdır. Bu sebeple zikrin gizli olarak yapılması ana kural olarak kabul edilmiş, aksine bir delil olmadığı durumlarda zikrin alçak sesle yapılması gerektiği kabul edilmiştir. Bu esasa uymayarak, bir kişi gizli olması benimsenen zikri cehrî olarak yaparsa sünnete muhalefet etmesi sebebiyle bid'ate düşmüş olacaktır. Daha önce bahsi geçen pek çok örnekte olduğu gibi burada da bid'at ifadesinin sünnete aykırı işleri ifade ettiğini söylemek mümkündür.

Teşrik tekbirlerinin cehrî olması, zikrin hafî olması genel uygulamasının nassa dayalı olarak tahsis edilmesi sebebiyledir. Telbiyede sesin yükseltilmesinin sebebi de bu konuda vârid olan bir hadistir. Resûlullah (s.a.v) "*Cibril aleyhisselam gelip, ashabıma ve yanımda bulunanlara telbiyede seslerini yükseltmelerini emretmemi söyledi.*"²⁷ buyurarak telbiyenin gizli bir şekilde yapılmamasını öğretmiştir. Önemli olan husus, ibadetin edasında Hz. Peygamber'in tatbikatına uygun hareket etmektir. Naslarda beyan edilen şekle aykırılık söz konusu olduğunda bu fiil, fakihler tarafından bid'at olarak tanımlanmaktadır.

²⁵ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 1/196-197; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 2/ 172.

²⁶ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 1/204.

²⁷ Ebû İsâ Muhammed et-Tirmizî, *Sünen*, çev. O. Zeki Mollamehmetoğlu (İstanbul: Yunus Emre Yayınevi, ts.), "Hac", 15 (No. 830).

8. Umre ile Hac İbadeti Fiillerinde Sıranın Gözetilmemesi

Hanefî fıkıh kitaplarında bid'at olarak ifade edilen bir başka fiil, umre ve hac ibadetinde sıranın gözetilmemesidir. Buna göre "Hac ve umre yaparken umrenin fiillerinin haccın fiillerinden önce yapılması sünnettir. Bu şekilde sıra gözetilmezse bid'at gerçekleşir. Bu sebeple önce hac için tavaf yapıp sonra umre için ihrama girerse bu kişinin sırayı gözetme konusundaki sünnete aykırılığı sebebiyle umre yapmayı bırakması müstehap olur."²⁸

Bir ibadeti eksik ya da fazla yapmak hatalı olduğu gibi Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından gösterildiği şekilde yapmamak da hatalı olacaktır. Bu sebeple ibadetlerde bid'ate düşmemek için sünnette gösterilen sıranın da gözetilmesi gerekir. Resûlullah'ın "*Beni gördüğünüz gibi namaz kılın.*"²⁹, "*Haccın menâsikini benden alın.*"³⁰ şeklindeki beyanları ibadetlerde mükemmele ulaşma yolunun Resûlullah'ı birebir takip etmekten geçtiğini ifade etmektedir. Bu talimatlara aykırı davranışlar ise sünnete muhalefet gerekçesine dayalı olarak fakihler tarafından genellikle bid'at olarak tanımlanmıştır.

Fıkıh kitaplarında bid'at olarak tanımlanan fiillerin teklifi hükümleri birbirinden farklı olabilmektedir. Bid'at olan bir davranışın işlenmesi bazen haram, bazen de mekruh kabul edilmektedir. Bu örnekte *sırayı gözetme konusunda sünnete aykırılığı sebebiyle umre yapmayı bırakması müstehap olur* denilerek bu hususta aykırı davranmanın mekruh olacağı ifade edilmiş olmaktadır.

9. Vitr Namazının Ramazan Ayı Dışında Cemaatle Kılınması

Beş vakit namaz, cuma namazı ve bayram namazları cemaatle eda edilen belli başlı ibadetler olup,³¹ bu namazları kılarken sadece farz namazların cemaatle kılınması, sünnet ve nafil namazların ise münferiden kılınması esastır. Bu sebeple vitir namazı münferiden kılınmaktadır. Ancak Ramazan ayında teravih namazının Hz. Ömer döneminden itibaren cemaatle kılınmasından³² itibaren teravih namazından hemen sonra kılınan vitir namazının da cemaatle kılınmasına başlanmış ve bu uygulama sahabe ve sonraki nesiller tarafından benimsenerek yüzyıllardır uygulanagelmiştir. Ancak vitir namazının cemaatle kılınması sadece Ramazan ayına mahsus bir hükümdür. Bu sebeple "Vitr namazını, Ramazan ayı

²⁸ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 2/168.

²⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl Buhârî, *Sahîh-i Buhârî* (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necat, 1421/2001), "Ezan", 18 (No. 631).

³⁰ Ebû Dâvûd, "Menâsik", 77 (No. 1970).

³¹ Mustafa Uzunpostalcı, "Cemaat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 16 Eylül 2020).

³² Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Aynî, *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420/2000), 2/553.

dışında insanların bir araya gelip cemaatle kılması bid'attir. Çünkü böyle bir uygulama tevârüs etmemiştir. Sahabe vitir namazını Ramazan ayı dışında cemaatle kılmamıştır.”³³

Hz. Ömer'in sünnet olan teravih namazının cemaatle kılınması talimatı vermesi, Hz. Peygamber'in iki ya da üç gece Ramazan ayında yatsıdan sonra kıldığı nafîle namaza mescitte hazır bulunan birkaç sahabenin iktida ederek cemaatle kılınması³⁴ temeline dayandığı için dine yeni bir şeyler ekleme olarak görmek isabetli olmayacaktır.³⁵ Naslarda meşruiyetine dayanak bulunan hususlar bid'at olarak kabul edilmemektedir.³⁶ Dolayısıyla teravih namazının cemaatle kılınmasını nafîle namazların münferid kılınması kuralının bir istisnası olarak görmek mümkündür. Sünnet olan teravih namazının cemaatle kılınması, hemen peşinden kılınan vacip olan vitir namazının da Ramazan ayında cemaatle kılınmasının doğru olacağı anlayışının benimsenmesine sebep olmuştur. Ramazan ayına mahsus olan bu durum bid'at olarak kabul edilmemiştir. Ancak Ramazan ayı dışında vitir namazının cemaatle kılınması, hakkında nas ya da sahabe tatbikatı bakımından bir temeli olmayan bir davranış olacağı için bid'at olarak nitelendirilmiştir.

10. Kandillere Mahsus Nafîle Namaz Kılınması

Hanefî fıkıh kitaplarında bid'at olarak tanımlanan fiillere bir başka örnek kandil gecelerinde kılınan namazlardır. “Müslüman toplumlarda kandil gecesi olarak kabul edilen geceler bulunmaktadır. Recep ayının ilk cuma gecesi 'regaib gecesi' olarak kabul edilmektedir. Bu gecede insanların bir araya gelip 'regaib namazı' adı altında özel bir nafîle namaz kılmaları bid'attir.”³⁷

Fıkıh kitabından nakledilen ibarede insanların bir araya gelip namaz kılmalarından bahsedilmekle birlikte önemli olan namazın münferid ya da cemaatle kılınması değil, bugüne mahsus özel bir namaz ihdas etmektir. Dinde kaynağı olmadan herhangi bir güne mahsus özel bir ibadet belirlemek sakınılması gereken bir bid'attir.

Müslüman toplumlarda bu hususta bid'atlerin yaygınlık kazandığı görülmektedir. Kandil gecelerine mahsus namazlar icat etmekle sınırlı kalınmayıp bu namazın her bir rekâtı için okunması gerekli görülen sûrelerin de ayrıntılı olarak belirlendiğine şahit olunmaktadır. Bütün bu bilgiler aklî muhakeme ile değil nas ile tayin edilmesi gereken

³³ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2/49.

³⁴ Ebû Dâvûd, “Şehru Ramazan”, 1 (No. 1373).

³⁵ Hz. Ömer'in teravih namazını cemaatle kıldırmasının kendi tercihi ve kararı olduğu hakkında bkz. Sezayi Bekdemir, “Hz. Ömer'in Bid'atlere Karşı Tutumu”, *Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu*, ed. Ali Aksu (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2018), 225.

³⁶ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 3/258.

³⁷ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 2/56-57; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2/26.

bilgiler olduğu için hüccet olmaya uygun vasıfta bir nas olmadığı sürece dine ilave yapılmaya çalışılan bu tür uygulamalar bid'at olarak kabul edilecektir.

Bir günün ya da gecenin dinen önemli ve ayrıcalıklı bir nitelikte olduğunu söyleyebilmek için nakle dayalı bilgiye ihtiyaç vardır. Hadislerde seher vakti, cuma saati gibi çeşitli zaman dilimlerinin mümtaz vasıflarının olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Hakkında böyle bir nas olmayan bir geceyi özel isimler adı altında kutsal gece kabul etmek bid'at olacağı gibi, kutsal olduğu nas ile sabit olan bir gün ya da geceye özel bir namaz icat etmek de dine delilsiz ve mesnetsiz olarak yeni ilaveler katma olacağı için bid'attır.

Kadir gecesinin önemi ve değeri ayet ile sabit olduğundan dolayı Müslümanlar için kutsal bir gün olma vasfı kazandığı tereddütsüz bir gerçektir. Ancak kadir namazı diye kadir gecesine özel ve kendisine mahsus kıraat şekli olan bir namaz ihdas etmek -ayet ve hadiste delili olmadığı için- bid'at olacaktır.

Kandil gecelerinde sadece bu gecelere mahsus namaz ibadeti ortaya koymakla sınırlı kalınmadığı görülmektedir. Belirli dua ve sureleri belirli sayıda okumayı bu geceye has olarak mutlaka gerekli görmek, evlerde tütsü ve buhar yakmak, kandil gecesine eve giren bir böceğin ölmüş bir kişinin ruhunu temsil ettiğine inanmak gibi anlayış ve uygulamalar kandil gecelerinde toplumda görülen bid'atlerdendir. Kandil gecelerine mahsus namaz kılmayı bile bid'at olarak tanımlayan fakihler, burada zikri geçen uygulamaları mutlaka uzak durulması gereken bid'at davranışlar olarak kabul edecektir.

11. Cenaze Evinde Ziyafet Verilmesi ve Cenazenin Peşinden Ağıt Yakılması

Fıkıh kitaplarında bir kişinin muhtezar³⁸ olmasından kabre konuluncaya kadar geçen süre zarfında ona karşı Müslümanların görevleri ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bu bilgiler içerisinde toplumlarda sıklıkla karşılaşılan iki davranış bid'at olarak tanımlanmaktadır. Bunlar cenaze evinde yemek ziyafetinde bulunmak³⁹ ve cenaze kabre götürülürken sesli ağıt yakmak, yüksek sesle bağırmaktır.⁴⁰

Cenaze evinde ziyafet verilmesinin ve ölüye ağıt yakılmasının, Resûlullah'ın ölümlerinin teşyîi hakkındaki tatbikatına aykırılık taşıması ve cahiliye döneminin yanlışlığı olması sebebiyle bid'at olarak tanımlandığını ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla bu örneklerden çıkan sonuca göre; Resûlullah'a muhalefet etme manası taşıyan davranışlar ve İslam'ın ortadan kaldırılması için tedbirler aldığı cahiliye dönemine ait olan hatalı davranışlar İslam dininin bid'at olarak tanımlayıp yasakladığı uygulamalardandır.

³⁸ Muhtezar, ölmek üzere olan kimsedir. Bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), 325.

³⁹ İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, 2/240.

⁴⁰ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 1/310.

12. Talakın Sünnete Aykırı Yapılması

Hayatlarını birleştiren kadın ile erkeğin evliliklerinin bir ömür boyu sürmesi teşvik edilmekle birlikte, en hoşlanılmayan mubah işlerden olarak tanımlanan boşanma⁴¹ da evli çiftler için söz konusu olabilmektedir. Evliliği sona erdiren talak işlemi Hz. Peygamber'in (s.a.v) talimatlarına uygun olup olmaması bakımından, sünnî ve bid'î talak olarak ikiye ayrılmaktadır.⁴² Kadın temizlik döneminde iken kendisiyle cinsel birliktelik yapılmadan bir defa boşama yapılması sünnî talak olarak tanımlanırken,⁴³ buna aykırı yapılan boşamalar 'bid'î talak' olarak isimlendirilmiş ve bu şekilde hareket edenlerin sünnete muhalefet etmeleri sebebiyle günaha düşeceği kabul edilmiştir.⁴⁴

Hukukî bir işlem olan boşamada, Hz. Peygamber'in beyanına aykırı olan bu işlem bid'at olarak tanımlanmaktadır. Bu durum bid'at kavramına yüklenen temel anlamın sünnete muhalif olarak ortaya çıkarılan işlemler olduğunu göstermektedir. Bid'î talak kavramı, bid'at kavramının sadece ibadet sahası ile sınırlı olmadığını muamelât sahasında da Resûlullah'a muhalefet sebebiyle bid'ate düşülebileceğini göstermesi bakımından da önemli bir örnektir.

Muamelât sahası değişime ve gelişmeye açık bir alan olduğu için her yeni ticarî, sosyal ve kültürel muameleyi bid'at olarak tanımlayıp gayri meşru olarak görmek mümkün değildir. Dinin temel ilkelerine aykırı olmayan, makâsîd's-şerîfaya uygun, hakkında doğrudan ya da dolaylı olarak yasaklama hükmü bulunmayan işlemleri meşru olarak kabul etmek isabetli olacaktır. Bu işlemlerin sonradan ortaya çıkmış olması bid'at olarak değerlendirilmesini gerektirmeyecektir. Ortaya çıkan yeni bir uygulamanın bid'at olarak tanımlanıp gayri meşru olduğuna karar verilebilmesi için bu uygulamanın Hz. Peygamber'in dinin bir kuralını belirleme (teşrî) amacıyla yaptığı fiillerine ve beyanlarına aykırılık taşıması gerekir. Resûlullah'ın beşerî tercihlerini, sadece kendisine mahsus hükümleri ve belirli bir bölge ya da zamanla sınırlı olarak ifade edilen hükümleri ihtiva eden hadisleri aykırı olarak yapılan fiiller ya da tercihler ve yeni uygulamalar bid'at kapsamına dâhil olmayacaktır.

13. Had Cezasının Uygulanmasındaki Usule Uyulmaması

Fıkıh kitaplarında ağırlıklı olarak ibadet konularında bid'at konusuna yer verilmekle birlikte hukukun farklı alanları ele alınırken de bid'ate düşmeme uyarısı yapıldığı görülmektedir. Mesela ceza hukuku konularında bid'at fiil yapmamayı temin amacıyla ikaz

⁴¹ Ebû Dâvûd, "Talak", 3 (No. 2178).

⁴² Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed el-Babertî, *el-Înâye* (b.y. : Dâru'l-Fikr, ts.), 3/ 487.

⁴³ Damad Şeyhizade, *Mecmaü'l-enhûr*, 1/381.

⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/3; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 3/96; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 3/233.

yer almaktadır. Bu hususta celde cezasının tatbiki hakkındaki hükmü göstermek mümkündür.

Bir kişinin had niteliğindeki bir suçu işlediği sabit olunca, suçun türüne göre celde cezasının tatbiki gerekebilmektedir. Ancak bu cezayı tatbik ederken daha önce hiç başvurulmayan bir tarzda celde cezası uygulanmamalıdır. Celde cezasının suçluya uygulama tarzı bakımından daha önce yapılageldiği şekilde tatbiki gerekir. Konu ile ilgili naslardaki beyanlardan hareketle fukaha tarafından belirlenen celde cezası uygulama şeklinin⁴⁵ terkedilip farklı uygulama yapılmasının bid'at olacağı ifade edilmiştir.⁴⁶

Celde cezası uygulama şekli bakımından yeni uygulamaların bid'at olarak tanımlanıp gayri meşru görülmesinin temel sebebinin sünnetten ve râşid halifelerin tatbikatından ayrılmama gayreti olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

İslam dininin aslî hüviyetini muhafaza ederek tahriften korunmasını temin eden en önemli husus dinin ibadet ve itikad alanlarına ilave ve çıkarmada bulunmak suretiyle dinde olmayan şeylerin dine dâhil edilme yasağıdır. Hz. Peygamber'in dinî konularda insanların yeni bir şeyler ihdas etmesini bid'at olarak tanımlayıp, merdûd olduğunu haber vermesi sebebiyle İslam âlimleri bu konuda hassasiyetle durmuş ve eserlerinde bid'at olan ile olmayanı ayırt etmeye yönelik tespitlerde bulunmuşlardır. Fıkıh kitaplarında da bid'at olması sebebiyle yapılmaması gereken uygulama ve davranışlara yer verilmiştir.

Hanefî fıkıh kitapları ile sınırlı kalınarak yapılan bu araştırmada ulaşılan sonuca göre, fakihler bid'ate düşülmemesi için azami hassasiyet göstermişlerdir. Fıkıh kitaplarında bid'at ifadesi daha çok ibadet konularında geçmektedir. Bunun temel sebebi ibadetlerin taabbudî vasıfta olması ve naslarda mevcut olmayan fiil ve uygulamalara genel yapı olarak kapalı olmasıdır. Hanefî fakihlerin bir davranışı bid'at olarak tanımlama ölçütü, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve beyanlarına aykırılık taşıması ve selef-i sâlihinin tatbikatında mevcut olmamasıdır. Özellikle ibadet konularında ilave, değiştirme ya da eksiltme içeren bir iş yapıldığında bid'at olarak tanımlanıp, meşru dairenin dışında tutulmaktadır. İbadetlerde mü'minin "işittik ve itaat ettik" yaklaşımı içinde olarak naslara sıkı sıkıya bağlı olarak hareket etmesi, kendiliğinden yeni işler icat etmemesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

İnsanlar arasında hukukî olarak karşılıklı ilişkilerde uyulması gereken kuralların ele alındığı muamelât bahislerinde büyük ölçüde taabbudîlik vasfı bulunmamaktadır. Muamelât konularının kıyas ve ictihada açık olması, belirli ilkeler çerçevesinde insanların

⁴⁵ Bkz. Mustafa Özgür, "İslam Ceza Hukukunda Celde Cezasının İnfazında Kullanılacak Alet ve Uygulanışı Üzerine Bir İnceleme", *Amasya İlahiyat Dergisi*, 12 (2019), 409-442.

⁴⁶ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 7/60.

örf ve teamüllerine göre şekillenebilmesi, değişime ve gelişime imkân sunması gibi etkenler sebebiyle bid'at kavramının sosyal, ticarî ve kültürel konularda daha az kullanıldığı görülmektedir. Bid'at olan bir fiile, 'bid'at değil' demek hata olacağı gibi; bid'at olmayan bir fiile 'bid'at' demek de ciddi bir vebal olacaktır. Bu sebeple fukahanın muamelât konularında bid'at nitelemesine fazla yer vermemeleri bid'ati doğru bir şekilde anlamalarının bir sonucudur. Bid'at, insan hayatına dâhil olan her yeni şeyi ifade eden bir kavram olmayıp, bid'at İslam dininin tahrifine ve değişimine yol açacak şekilde ihdas edilen yeniliklerdir. Fukahanın eserlerinde bu ayrımı yaparak hareket ettikleri görülmektedir.

Kaynakça

- Atar, Fahrettin. *Fıkıh Usûlü*. İstanbul: MÜİFV Yayınları, 1992.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed. *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/2000.
- Babertî, Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed. *el-İnâye*. b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.
- Bekdemir, Sezayi. "Hz. Ömer'in Bid'atlere Karşı Tutumu". *Uluslararası Hz. Ömer Sempozyumu*. ed. Ali Aksu. 207-238. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2018.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîh-i Buhârî*. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necat, 1421/2001.
- Damad Şeyhizade, Abdurrahman. *Mecmaü'l-enhûr fî şerhi Mülteka'l-ebhûr*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî. *Sünen*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz. *Reddü'l-muhtâr ala Dürri'l-muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420/2000.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbn Nüceym, Zeynüddin Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed. *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. Beyrut: Dâru'l- Ma'rife, ts.
- İliş, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *Şerhu Minehi'l-celil ala Muhatasari'l-allame Halil*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1989.
- Karadaş, Cağfer. "Dine Yabancılaşma Aracı Olarak Bid'at ve Hurafe". *İlahiyat Akademi Dergisi* 3 (2016), 23-43.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed. *Bedâiü's-sanâi' fî tertibi's-şerâi'*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1402/1982.
-

- Kurtubî, Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah. *el-İstizkar*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1982.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdud. *el-İhtiyâr*. İstanbul: Pamuk Yayınları, ts.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburî. *Sahih*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Özgür, Mustafa. "İslam Ceza Hukukunda Celde Cezasının İnfazında Kullanılacak Alet ve Uygulanışı Üzerine Bir İnceleme". *Amasya İlahiyat Dergisi* 12 (2019), 409-442.
- Sa'di Ebû Ceyb, *el-Kâmusü'l-fikhi lugaten ve ıstılahen*. Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 1408/1988.
- Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1413/1993.
- Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed. *Usûlü's-Serahsî*. İstanbul: Eda Neşriyat, 1410/1990.
- Sofuoğlu, Mehmed. "Bid'atler ve Korunma Yolları". *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi* 2 (1964), 73-92.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed. *Sünen*. çev. O. Zeki Mollamehmetoğlu. İstanbul: Yunus Emre Yayınevi, ts.
- Uzunpostalıcı, Mustafa. "Cemaat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Erişim 16 Eylül 2020) <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/cemaat-namaz>.
- Yaran, Rahmi. "Bid'at", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Erişim 16 Eylül 2020). <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/bid'at>.
- Yazıcı, Muhammed. "İslam Düşünce Geleneğinde 'Her Yenilik Bid'attır' Hadisine Yaklaşımlar". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2003), 141-191.